

ТАҚРИЗ

ба кори диссертациони Гулов Аҳлиддин Боймуродович дар мавзӯи **“Арзёбии захираҳои обӣ ва технологияи обёрии қатрагии боғи себи интенсивии ҷавон дар шароити болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон”** барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои техникӣ аз рӯйи ихтисоси 06.01.02 – “Мелиоратсия, таҷдидсозӣ ва ҳифзи замин”

Боғдорӣ яке аз соҳаҳои асосии кишоварзии Ҷумҳурии Тоҷикистон буда, дар таъминоти аҳоли бо маҳсулоти ғизоӣ ва омодагии ҷойҳои нави корӣ саҳми намоён дошта, дар таъмини корхонаҳои коркард бо ашёи хом, аз он ҷумла бо мева ба афзоиши иқтисодии содироти давлат мусоидат мекунад.

Барои рушди боғдорӣ дар ҷумҳурӣ шароити мусоиди табиӣ, захираҳои обӣ ва меҳнати мавҷуданд, инчунин имкониятҳои коркард ва содироти маҳсулоти боғпарварӣ ба таври интенсивӣ васеъ карда мешаванд.

Дар Тоҷикистон бо мақсади таъмини рушди соҳаи боғдорӣ, таъмин намудани бозори дохилӣ бо мева, афзоиши ҳаҷми маҳсулоти содиротӣ, ноил шудан ба амнияти озуқаворӣ “Барномаи рушди соҳаи боғдорӣ ва тоқпарварӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020” қабул карда шуда, оид ба барқарорсозӣ ва бунёди навҳои нави серҳосили интенсивӣ ё суперинтенсивии боғҳо ва расонидани ҳосилнокии боғҳо ба 70-80 тонна/га мева вазифагузорӣ карда шудааст.

Боғдории обёришаванда дар яке аз минтақаи муҳими Тоҷикистон, ки болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон мебошад, босуръат рушд хоҳад кард. Дар солҳои наздик масоҳати боғҳо дар ин минтақа бояд зиёда аз 20,0 ҳазор га расонида шаванд, ки дар ин замина ташкили боғҳои муосири интенсивӣ афзалияти бештар доранд.

Дар баробари ин таъмин кардани аҳоли, соҳаи саноат ва обёрии заминҳо дар шароити ҳозира бо захираҳои обӣ ва рушди устувори онҳо

дар оянда, бо назардошти афзоиши талабот ба об таҳқиқотҳои гидрологиро дар самти омӯзиши речаи гидрологӣ, баҳодихӣ ба сифати захираҳои обӣ ва мувофиқати онҳо барои истифода дар технологияҳои обёри қатрагӣ, арзёбии гидроэкологии истифодаи оби шохобҳои болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон дар замони ҳозира ва оянда бо технологияҳои гуногуни обёрӣ аҳамияти хеле муҳим дорад.

Унвонҷӯ натиҷаҳои асосии таҳқиқоти диссертациониашро дар 14-мақолаи илмӣ ҷойгир кардааст, аз ҷумла 6 мақола дар маҷаллаҳои тақризшавандаи Комиссияи олии аттестационии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба таъб расидааст.

Диссертатсияи номзоди Гулов А.Б. дар 182 саҳифаи матни компютерӣ пешниҳод шудааст, ки аз он 154 саҳифааш матни асосӣ буда, он аз муқаддима, 5 боб, хулосаҳо, тавсияҳо оид ба ҷорӣ кардани дастовардҳои илмӣ дар истеҳсолот иборат мебошад. Дар диссертатсия 43 ҷадвал, 39 расм ва 3 замима низ дарҷ шудааст. Рӯйхати адабиёти истифодашуда 200 номгӯро дар бар мегирад, ки 17-тои он бо забонҳои хориҷӣ мебошад.

Дар муқаддима ва тавсифи умумии кор мубрамияти мавзӯ, мақсад ва вазифаҳои кори диссертационӣ фаҳмонида шудаанд ва аҳамияти илмию амалии онҳо дида мешавад.

Дар боби якум ва дуюми кори диссертационӣ таҳлили маълумот оид ба “Омӯзиши хусуиятҳои гидрологӣ, гидроэкологӣ, арзёбии шароити иқлимӣ, хокӣ-мелиоративӣ ва истеҳсолии болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон (БОҲДК)” ва шарҳи таҳқиқот оид ба самаранокии технологияи обёри зироатҳои кишоварзӣ ва боғҳои интенсивӣ” баррасӣ шудааст. Шохобҳои БОҲДК нисбатан хурд буда, аз барф, пиряхҳои қаторкуҳи Қаротегин ва борон ғизо мегиранд.

Барои муайян кардани таъсири истифодаи об дар соҳаҳои гуногун ба реча, миқдор ва сифати оби шохобҳои БОҲДК, таъсири технологияи обёрӣ ба поёноб, ҳолати хок, обҳои дохилихокӣ ва зеризаминӣ таҳлил ва

омӯзиши ин масъалаҳо гузаронида шуд. Тавозуни ташаккул ва истифодаи захираҳои об дар ҳавзаи дарё бо дарназардошти қонеъгардонии талаботи ҳама истеъмолкунандагон, аз ҷумла таҳаммулпазирии экологӣ, дар ҳолати табиӣ нигоҳ доштани олами наботот ва ҳайвонот дар сатҳи 90%-и таминоти гидрологӣ ба амал бароварда мешавад. Маълумот оид ба таҳқиқоти гузаронидаи олимони Тоҷикистон, Ўзбекистон, Қазоқистон, Туркменистон, Арманистон, Украина, Федератсияи Русия, Фаронса, Австралия, ШМА баҳри баланд бардоштани самаранокии обёрии ҷўякҳо, ҳулосаҳои асосии таҳқиқот оид ба техника ва механизатсияи обёрии ҷўякӣ, ҷиҳати назариявӣ, самаранокии техникаи обёрӣ (СМТ) оварда шудаанд. Инчунин, маълумот оид ба хусусиятҳо ва бартарихи системаҳои обёрии қатрагӣ (СОҚ) нисбат ба обёрии зироатҳои кишоварзӣ ба воситаи обпошии боронӣ ва обёрии ҷўякӣ оварда шудааст.

Маълумоти мушаххас оид ба шарҳи қисмҳои гуногуни СОҚ, аз қабилӣ қатрарезҳо, системаҳои рӯизаминӣ ва пӯшида, намудҳои онҳо барои обёрии зироатҳои мевадиханда ва буттагиҳо, технологияҳои истифодабарии нуриҳо дар СОҚ, талабот нисбати сифати оби обёрӣ барои истифода намудани системаҳои обёрии қатрагӣ, натиҷаҳои истифодаи СОҚ оварда шудаанд.

Дар боби сеюм ва чорум методикаи таҳқиқоти унсурҳои технологияи обёрии қатрагии боғи интенсивӣ ва натиҷаҳои таҳқиқоти технологияи обёрии қатрагии боғи интенсивӣ дарҷ шудааст. Ҳама таҷрибаҳои саҳроӣ ва лабораторӣ оид ба омӯзиши технологияи обёрии қатрагӣ дар ҳудуди хоҷагии таълимии Донишгоҳи аграрии Тоҷикистон ба номи Ш.Шоҳтемур дар боғи мавҷудаи себи интенсивии ширкати «Ситабр Агро» гузаронида шудаанд. Масоҳати боғ 10 га - ро ташкил медиҳад, ки он тақрибан дар қисми марказии БОҲДК, дар шарқи шаҳри Ҳисор ҷойгир аст. Боғи интенсивии себи мазкур дар аввали баҳори соли 2014 бунёд карда шудааст. Дар минтақаи таҷрибавии истеҳсолӣ тамоми корҳои агротехнологӣ оид ба

бунёди боғ гузаронида шуда, системаи истифодабарӣ ва назорати обёрии қатрагӣ сохта шуданд.

Дарахтон аз рӯйи нақшаи 3,8x0,9 м шинонда шуда, зичии ниҳолҳо дар як га 2924 дарахт ва майдони ғизогирии ҳар як ниҳол 3,42 м² мебошад.

Маълумоти натиҷаҳои таҳқиқот оид ба меъёрҳои обмонӣ ва обёрӣ, давраи обёрӣ ва эвапотранспиратсияи боғи себи ҷавон бо обёрии қатрагӣ ва ҷўякҳо оварда шудааст. Натиҷаҳои таҳқиқоти бисёрсолаи обёрии қатрагии (солҳои 2014-2017) боғи ҷавони интенсивӣ нишон медиҳанд, ки давраи обёрӣ дар шароити таҷрибавӣ тақрибан моҳҳои апрел-май оғоз ёфта, моҳи сентябр ба поён мерасад.

Дар соли шинондани ниҳолҳо ҳангоми обёрии қатрагӣ 27 маротиба обмонӣ гузаронида шудааст, ки меъёри миёнаи он ба 60,9 м³/га баробар аст. Дар маҷмӯъ, меъёри обёрӣ ба 1645 м³/га баробар будааст, ки ба як дарахт 560,3 литр рост меояд. Ин ҳаҷми обро се қатрарез ба як дарахт доданд. Ҳиссаи оби обёрӣ ҳангоми ОҚ дар бухоршавӣ аҳамияти ҳалқунанда дошта, 88,93% -ро боришот ва намии замин дар якҷоягӣ қариб 11% -ро ташкил медиҳан, ки агар намии хок ночиз (3,79%) бошад. Ҳангоми обёрии ҷўякии боғ ҷавон, дар соли шинондани он, дар маҷмӯъ 6 обмонӣ бо меъёри миёнаи 338 м³/га ё 1217 л/дарахт гузаронида шуд. Меъёри обёрии ҳолис 2028 м³/га будааст, ки ин нисбат ба обёрии қатрагӣ 1,28 маротиба зиёдтар аст. Айнан ҳамин тариқ нишондодҳои натиҷаи таҷрибаҳои саҳроии дар солҳои минбаъда ба дастода мавриди таҳлил қарор дода шуда, хулосабарорӣ карда шудаанд.

Дар боби панҷум таҳқиқоти истифодабарӣ ва нигоҳдории системаи обёрӣ ва самаранокии иқтисодии технологияи парвариши боғи интенсивӣ ҳангоми обёрии қатрагӣ зикр шудааст.

Муқарар карда шудааст, ки гирифтани ғоида ҳангоми обёрии ҷўякӣ ва қатрагии боғ аз соли сеюми шинондани ниҳолҳо амалӣ шуда, афзоиши ғоида то соли 8-уми кишт қайд карда мешавад. Дар солҳои минбаъда

ҳосили боғ дар сатҳи 15 т/га ҳангомӣ обёрии ҷўякӣ ва дар сатҳи 35 т/га ҳангоми обёрии қатрагӣ муътадил мешавад.

Сармоягузорӣ дар тӯли 5,5 сол бо индекси даромаднокии баробар ба 6,15 ҷуброн карда мешавад. Ин маънои онро дорад, ки даромаднокии технологияи обёрии қатрагӣ мусбат буда, солона 30,8%-ро ташкил медиҳад.

Кори диссертатсионии Гулов А.Б. аз навгониҳои илмӣ зерин иборат мебошад:

- баҳодиҳии шароити табиӣ-иқлимӣ ва ноҳиябандии агроландшафти БОҲДК барои ҷойгир кардани боғҳо ва пешгӯии ҳосили онҳо;
- баҳодиҳии шароити гидрологии ташаккулёбии захираҳои обӣ ва баҳодиҳии сифати онҳо барои истифодаи обёрии қатрагӣ;
- таҳлили ҳисобҳои тавозуни об бо мақсади истифодаи гидроэкологии устувор ва истифодаи манбаъҳои захираҳои оби БОҲДК барои рушди обёрии заминҳо;
- муқаррар намудани эвапотранспиратсия, меъёри обёрӣ ва қоидаҳои истеъмоли оби боғи ҷавони интенсивӣ дар давраи нашъу намо ҳангоми обёрии қатрагӣ;
- муайян кардани расиш, рушд ва ҳосилнокии боғи интенсивии ҷавон ҳангоми обёрии қатрагӣ;
- дар асоси таҷрибаҳо коркарди технологияи истифодабарӣ, нигоҳдорӣ ва самаранокии иқтисодии системаи обёрии қатрагии боғ дар шароити БОҲДК.

Дар кори диссертатсионии унвонҷӯ аввалин шуда муайянсозии равандҳои ташаккулёбии гидрологии шохобҳои БОҲДК вобаста ба сарчашмаи таъминоти онҳо аз захираҳои об, тақсимооти агроландшафтии қисмати БОҲДК вобаста ба ноҳиябандии ҳарорати ҳаво, боришот, баландии ҷойгиршавии минтақаҳои агроландшафтӣ аз сатҳи баҳр, истифодабарии нури офтоб ва пешгӯии ҳосилнокии боғи себ, асосноккунии

илмӣ ва амалии ташаккул ва истифодаи захираҳои об, бо назардошти таъминоти мувозинати гидроэкологӣ, инчунин таҳияи технологияи инноватсионии таъмини об, дар мисоли обёрии қатрагии боғҳо дар шароити БОҲДК коркард карда шудааст, ки ба талаботи бандҳои зерини шиносномаи ихтисоси 06.01.02 - Мелиоратсия, таҷдидсозӣ ва ҳифзи замин мувофиқат мекунад:

1. Таҳқиқот, асосноккунӣ ва миқёси намудҳои гуногуни мелиоратсияи замин: обӣ кимиёвӣ, ҳароратӣ, физикию механикӣ, биологӣ. Асоснокунии талабот ба намудҳои гуногуни кофтуковӣ, ки хосияти компонентҳои табииро бо назардошти гуногуни ба онҳо тааллуқ дошта тавсия менамояд.

2. Усулҳо ва тарзҳои таҳқиқоти мелиоратсияи замин, таъсири онҳо ба хосияти ҷузъҳои табиӣ, рушд, амалкунӣ ва устувории геосистема (ландшафтҳо). Асосноккунии зарурияти намудҳои комплекси мелиоратсия ва нақши он дар бунёди ландшафтҳои маданӣ, ки дар он ҳамоҳангсозии ҷаъолияти инсон ва ҳолати табиӣ, дар бунёди агроландшафтҳои маданӣ, ҳамчун захираи технотабиӣ барқароркунандаи муҳим ва экосистемаи муҳитсозанда.

2. Таҳқиқоти обталабии зироатҳои кишоварзӣ, коркарди речаи обёрӣ ва хушконӣ дар минтақаҳои гуногуни табиӣ, таҳқиқот аз ҷиҳатҳои хоси агротехникии зироатҳои кишоварзӣ, системаи зироаткорӣ дар заминҳои мелиоративӣ.

4. Таҳқиқоти тарзҳо ва техникаи обёрӣ ва хушкони замин, тарзҳои пешқадами мелиоратсияи захирасарфакунанда ва табиатҳифзкунанда, бунёди системаи мукаммали муҳандисию мелиоративӣ.

5. Таҳқиқоти тарзҳо ва воситаҳои техникӣ истифодабарии системаҳои муҳандисии мелиоративӣ ва системаҳои муҳандисии экологӣ, таъмир, азнавсозӣ, автоматикунии кори онҳо, баланд бардоштани эътимоднокии тарзҳои идоракунии оқилонаи онҳо.

Дар кори диссертатсионӣ муаммоҳои идоракунии захираҳои обӣ ва технологияи обёрии қатрагии боғи себи ҷавони интенсивӣ дар шароити болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон таҳқиқ карда шудаанд.

Натиҷаҳои ба дастовардаи Гулов А.Б. натиҷаҳои илмӣ маҳсуб ёфта, хулосаҳо бо далелҳо муфасал оварда шудаанд. Ҳолати асосии кори диссертатсия дар автореферат иникос ёфтааст ва мақолаҳои нашрнамуда пурра ба кори мазкур таалуқ дорад.

Ҳангоми таҳлили диссертатсия ва автореферати кори мазкур баъзе эъродҳо пайдо шуданд:

1. Дар саҳифаи 11-и рисола, расми 1 шабакаи гидрографӣ дар ҳудуди болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон пешниҳод шудааст, вале барои хондани расм андозаи ҳарфҳо хурд, қисман дида намешаванд ва самти қутбҳои нишон дода нашудаанд.

2. Дар рисолаи диссертатсионӣ дар ҷадвали 1.4 масрафи миёнаи солони дарёҳои нишон дода нашудааст, ки яке аз нишондодҳои асосии гидрологии дарё ба ҳисоб меравад.

3. Тавозуни оби дарёҳои болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон дар ҷадвали 1.7 рисолаи диссертатсионӣ нишон дода шудааст. Дар ин ҷадвал қисми воридот ҷамъбаст шудааст, аммо қисми баромади оби моҳона ҷамъбаст нашудааст, ки барои таҳлил ба хонанда мушкilot эҷод менамояд.

4. Дар боби 2-и рисолаи диссертатсионӣ шарҳи таҳқиқот оид ба самаранокии технологияи обёрии зироати кишоварзӣ ва боғҳои интенсивӣ пешниҳод шудааст. Аммо дар ин боб дастовардҳои олимони ватанӣ доир ба обёрии қатрагӣ, камтар шахр дода шудааст.

5. Дар саҳифаи 25-и рисолаи диссертатсионӣ назорати намакнокии хок бо тензиометрҳо дарҷ шудааст, вале дар бораи саҳеҳнокии тензиометрҳо, методикаи восанҷии асбобҳои намии хокченкунанда маълумот пешниҳод нашудааст.

6. Дар чадвалҳои 4.1-4.4 меъёрҳои обёрӣ ва эвапотранспиратсияи боғи себи чавон ҳангоми обёрии қатрагӣ ва обёрии чӯякӣ дар солҳои 2014-2017 пешниҳод шудааст. Аммо, қисмати миёнаи ин нишондодҳо дар тули солҳои 2014-2017 гирифташуда коркарди оморӣ гузаронида нашудааст ва хатогии миёна муррабаи онҳо ҳисоб карда нашудааст.

Дар умум эродҳои овардашуда ба мазмуни аслии кори диссертатсионӣ ҳалал ворид намекунад ва ҷиҳати тавсиявӣ дорад.

Диссертатсияи унвончӯ дар мавзӯи Арзёбии захираҳои обӣ ва технологияи обёрии қатрагии боғи себи интенсивии чавон дар шароити болооби ҳавзаи дарёи Кофарниҳон, барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои техникӣ аз рӯи ихтисоси 06.01.02 – “Мелиоратсия, таҷдидсозӣ ва ҳифзи замин” пурра ҷавобгӯ мебошад.

Кори диссертатсионии Гулов Аҳлиддин Боймуродович ба талаботи “Низомномаи тартиби додани дараҷаҳои илмӣ ва унвони илмӣ” (қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳти №267 аз санаи 30.06.2021с), ки аз тарафи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ шудааст, мувофиқат мекунад ва муаллифи он барои сазовор шудан ба дараҷаи илмии номзади илмҳои техникӣ аз рӯи ихтисоси 06.01.02 – “Мелиоратсия, таҷдидсозӣ ва ҳифзи замин”, арзанда мебошад.

Муқарризи расмӣ, доктор фалсафа (PhD)
муовини директор оид ба илм, таълим ва
тайёр кардани кадрҳои илмии Институти
боғу тоқпарварӣ ва сабзавоткорӣ Академияи
илмҳои кишоварзии Тоҷикистон

Нурзода Н.Н.

734000, ш. Душанбе, н. Шаҳмансур,
кучаи ховарон, минтақаи 14-15, хонаи 287
Тел: +992905555453, E-mail: nurov.nazar@gmail.com

имзояи доктор фалсафа (PhD) Нурзода Н.Н.-ро тасдиқ мекунам,
нозир доир ба кадрҳои Институти боғу тоқпарварӣ ва сабзавоткорӣ
Академияи илмҳои кишоварзии Тоҷикистон

Пирова М.

“30” ОКТ, соли 2023